

Administrasjonsrådet og kanonfabrikasjonen for tyskerne.

Av

direktør Lorenz Vogt

Efter okkupasjonen fortsatte statens militære verksteder sin produksjon i allfall etter en viss tid, men da til fordel for tyskerne. Dette skjedde ved administrasjonsrådets forordning og etter dets ordre. Saken er lite kartlagt. Hvad der er kommet frem, er spredt og tilfeldig. Den store undersøkelseskommissjon går altfor lett henover saken. Men dens belysning er nødvendig, skal man forstå situasjonen sommeren 1940.

Her kan det være på sin plass å komme med en del opplysninger vedrørende forholdene på Kongsberg Våpenfabrikk. Tyskerne forlangte, at der skulde fabrikeres kanoner til bruk for kystforsvaret, den tyske marine og fiskerflåten. Saken blev ordnet 26. juli 1940 på den måte som vil fremgå av nedenstående brev fra vedkommende medlem av administrasjonsrådet til det samlede råd:

OSLO, 26. juli 1940.

Administrasjonsrådet,
Oslo.

Kongsberg Våpenfabrikk.

Det henvises til tidligere meddelelser angående de tyske myndigheters krav om at fabrikasjon av våpen skulde gjenoptas ved ovennevnte bedrift.

I håp om at de militære sjefer ved bedriften, og spesielt direktør Finne, kunde bevegges til å fortsette ledelsen av bedriften, har de tyske myndigheter hittil ventet med å fremsette et endelig krav om militærproduksjon ved Kongsberg. Den 23. ds. hadde jeg imidlertid besøk av Korvettenkapitän Straackerjan og Hauptmann Wetter som jeg gjentagne ganger har konferert med i denne anledning, og som representerer Wehrwirtschaftsstab Norwegen. Herrene erklærte at våpenfabrikasjonen i Kongsberg nå måtte komme i gang.

Jeg var den 25. ds. i Kongsberg og konfererte på ny med de militære sjefer, men de erklærte nå som

de og ansvar han påtar sig. Jeg har enn videre meddelt ham at han enten sammen med kontorsjef Wasstøl eller sammen med salgssjef Mejdell forplikter Kongsberg Våpenfabrikk ved sin underskrift. Tilsvarende brev er skrevet til herrerne Wasstøl og Mejdell.

Fra arbeiderne og fra funksjonærene ved fabrikkens foreligger det meddelelse om at de er villige til å fortsette sitt arbejde som før når nå våpenfabrikasjon gjenopptas.

Hva angår bestillinger fra de tyske myndigheter, så er der truffet avtale om at de skal avregnes som enhver annen bestilling som våpenfabrikken tar imot, det vil altså si at Våpenfabrikken fortsatt vil bli ført for norsk regning og under norsk ledelse. De tyske myndigheter har forbeholdt sig å sette inn et forbindelsesorgan, en herr kaptein Habedank. Det er en forholdsregel som tyskerne alltid tar når de bestiller militære produkter ved verkstedene, og vedkommende skal ikke ha noe med ledelsen av bedriften å gjøre.

Det tør være tvilsomt om dette brev har vært kjent for den store undersøkelseskommissjon. Dens innstilling tyder på, at så ikke har vært tilfelle. Det er idag formentlig kjent for Stortingets protokollkomité. Om det er kommet denne ihende så tidlig, at det kan være av betydning for dens innstilling er mere uvisst.

Brevet leses idag med forbauselse — man kan si med forferdelse. Mangen er dømt for mindre. Til syvende og sist er det dog verre å levere kanoner enn barakker. Ved de siste kunde man undgå rekvisisjoner av norske hjem. Noe tilsvarende undgikk man ikke ved å levere kanoner. Officerenes protest måtte også veie.

Så enkel er saken dog ikke.

Den 10. juni 1940 hadde de samlede norske styrker kapitulert og forpliktet sig til ikke å gjenopta kampen, så lenge krigen varte. Den til-

vanskelig for å trenge igjennom, skyldes det en utvilsomt bevisst historteforfalskning. Man har gjennomtrawlet det på forhånd paktaite presidentskap med den selvsagte følge, at der er funnet en feldke ting, som sett ut fra dagens forhold virker fordommende. På pressens område har man trukket frem enkelte avisers artikler, mens man f. eks. har latt ligge «Morgenbladet» og «Dagbladet» berømte «Kongeartikler» av 13. juni 1940, Administrasjonsrådets og departementenes arkiver er kikkede kilder, og arkivet fra nevnden for industri og omsetning viser sig å være forsvunnet.

Når nærværende forfatter har ment, at det er riktig å offentliggjøre en rekke dokumenter og skulde ønske, at alle var tilgjengelige, er det ikke for å genere enkeltpersoner. De fleste av disse er ham dessuten helt ukjente. Men for det første må man komme over fra sladder til dokumenter. Tidligere diskuterte de nevnte dokumenter som en slags halvt illegale skrifter eller blev vist frem underhånden: Har du hørt det? Er det ikke følt, hvad X har gjort o.s.v. Legges dokumentene frem, blir der sammenheng i tingene. Ikke alt blir like rosverdig eller undskyldelig — men man forstår situasjonen. Den enkeltes optreden får mening, hans handling perspektiv og bakgrunn.

Det er også nødvendig at man får en virkelig forståelse av tingene. På grunn av det omfattende samarbeide med okkupantene som myndighetene drev i 1940 og 41 og også etter den tid slapp vi relativt billig fra okkupasjonen.

Hvorfor administrasjonsrådet gjenoptok våpenfabrikasjonen på Kongsberg i 1940 kan kanskje vanskelig påvises i detalj. Noe for den enkelte farlig press har neppe foreligget. De officerer, som nektet å medvirke blev i allfall ikke skutt. Men man har oien synlig ment, at det var best å bevare fabrikasjonen på norske hender. Den vilde så allikevel blitt satt igang av tyskerne. Dessuten har sikkert hensynet til arbeiderne spillet inn og det meget støttet. Vi-

De
Os:
E
ni
gir
nes
bis

mann Wether som jeg gjentagne ganger har konferert med i denne anledning, og som representerer wehrwirtschaftsstab Norge. Herrens erklæring at våpenfabrikasjonen i Kongsberg nå måtte komme i gang. Jeg var den 25. ds. i Kongsberg og konfererte på ny med de militære sjefer, men de erklærte nå som tidligere at de ikke ønsket å fortsette i sine stillinger fra det tidspunkt da militærproduksjon blir gjenoptatt.

De hører det dreier sig om er direktør oberstleutnant H. Finne, avdelingschef major H. Alstad, avdelingschef major H. E. Schold og avdelingschef leutnant A. Dedekam. Jeg har skrevet til hver av disse herrer som følger:

«Det henvises til samtale med undertegnede igår i anledning av at de tyske militære myndigheter nå definitivt ønsker at fabrikasjonen av våpen gjenopptas ved Kongsberg Våpenfabrikk.

De erklærte at De under disse omstendigheter og de nåværende forhold ikke ønsket å fortsette i Deres arbeid i fabrikkmen ønsket å fratru straks, da forutsetningen er at den militære produksjon emgående settes i gang.

For ordens skyld tillater jeg mig å bekræfte at De er sluttet i Deres stilling ved fabrikkmen.

Som midlertidig leder av Kongsberg Våpenfabrikk er oppnevnt avdelingschef T. E. Mork. I brev av 24. juli har han fått beskjed om at denne ansettelse er rent foreløpig og at intet er foretatt hva angår den fremtidige ledelse av fabrikkmen. Herr Mork trer tilbake i sin tidligere stilling hvis en ny leder blir utnevnt. Jeg har meddelt ham at han vil få en godtgjørelse for det ekstra arbeid

kunne man unngå å ta tilbake norske hjem. Noe tilsvarende undgikk man ikke ved å levere kanoner. Officerenes protest måtte også veie. Så enkel er saken dog ikke.

Den 10. juni 1940 hadde de samlede norske styrker kapitulert og forpliktet sig til ikke å gjenopta kampen, så lenge krigen varte. Den tilstand, som derved inntrådte har vært gjenstand for mange skrivelser og også for en del tankevirksomhet. Bortset fra alle juridiske pirkerier kommer man til følgende resultat: Krigstilstanden mellom Norge og Tyskland opphørte ikke ved den samlede hærmakts kapitulasjon. Den eksisterte under hele okkupasjonen og eksisterer ennå den dag idag. Vi blev alliert med England, Frankrike og Polen. Senere bl. a. med Sovjet og ennå senere med De forente Stater. Vi er forsviddt ennå alliert med Sovjet selv om den hjertelige tone overfor denne vår forbunds-felle av lett forståelige grunner har undergått adskillig forandring de siste måneder.

Men den 10. juni undergikk de faktiske forhold i Norge en betydelig forandring. Alle kamphandlinger opphørte, og de blev aldri senere gjenoptatt bortsett fra en del spredt og i virkeligheten for krigsførselen betydningsløs partisanvirksomhet. Krigen i Norge var opphørt. Under denne kampløse krigstilstand innrettet alle i Norge værende myndigheter sig på å holde det gående best mulig, idet man koncentrererte sin motstand mot nazifiseringen. Dette arbeid blev også knøpet med hell.

Under disse forhold måtte de hjemmeverende myndigheter i hvert enkelt tilfelle foreta en avveien av de praktiske muligheter for å holde stillingen overfor tysk og nazistisk innblanding. Herunder var man også nødt til å overveie hvor langt man kunde stole på spesielt arbeidernes medvirkninger, til hvad man risikerte av tysk, eventuelt norsk N.S. innblanding ved brudd på de forskjellige felter o.s.v.

Det er denne overveieelse frem og tilbake, som preget Høiestrett, bl. a. dommen av 25. oktober 1940 og kjøremålsutvalget. Det samme gjelder presidentskapets optreden, administrasjonsrådet, nemden for industri og omsetning, Norges Bank, de høiere Jøssingembedsmenn o.s.v. 1940 og det meste av 1941 i et hvert fall inntil undtagelsestilstanden i september 1941 stod i samarbeidets og kompromissens tegn. Først i januar 1942 fant regjeringen i London å burde erklære medlemsskap i N.S. for straffbart.

Når forståelsen herav har hatt så

te farlig press har neppe foreligget. De officerer, som nektet å medvirke blev i allfall ikke skutt. Men man har øiensynlig ment, at det var best å bevare fabrikkasjonen på norske hender. Den vilde så allikevel blitt satt igang av tyskerne. Dessuten har sikkert hensynet til arbeiderne spillet inn og det meget sterkt. Videre fant man ikke tiden inne til å ta et brudd.

Man kan vurdere den vekt, som burde tillegges disse hensyn forskjellig. I dag vil man sikkert ikke finne dem så avgjørende, som de fleste fant dem i 1940. Men hvad man enn mener i så henseende, kan man ikke benekte, at de hadde en viss berettigelse.

LORENTZ VOGT

Når kommer igjen i Osl

Av

O. Henriksen
Oterbekk, Nøtterø

Vestfold må ruste sig til sildeperioden som kommer, lyder overskriften på en artikkel i «Tønsbergs Blad» den 3. april.

I den anledning kan det muligens være av interesse for bladets lesere å få vite noe mere om sildefisket ned igjennem tidene.

Jeg har et avisutklipp, som jeg tok for mange år siden, hvor en svensk arkeolog, Arvid Molander har skrevet om sildefisket i Bohuslenskysten gjennom tidene i Göteborg och Bohuslens fornminnesforenings tidsskrift. Her angies de enkelte sildefiskeperioder slik:

Ar 971—1026
- 1083—1138
- 1195—1250
- 1307—1362
- 1419—1474
- 1556—1589
- 1660—1680
- 1747—1809
- 1877—1897

Det fremgår av disse årstall, at den lengste varighet mellom periodene er 71 år og den korteste 57.

Silden har visstnok først kommet til svenskysten, da jeg kan huske fra man ungdom at det blev fisket i Sverige og Hvaler-

REG.
VARE-MERKE

Et godt merke
IFA
KOBBERSTOFF

**INTERNATIONAL
FARVEFABRIK A/S**